

Prof. dr hab. Marian Szczodrowski
ul. Moniuszki 17/7
80-274 Gdańsk

Ocena rozprawy doktorskiej
mgr Joanny Skrzyszewskiej pt. *Semantisch-pragmatische Vermittlung des Konjunktivs im DaF-Unterricht. Ein glottodidaktisches Konzept*

Przedłożona do recenzji rozprawa składa się ze wstępu (s. 2-5), dwóch rozdziałów (s. 6-134), Resümee (s. 135-140), streszczenia w języku polskim (s. 141-143), bibliografii (s. 144-154) i załącznika (s. 155-179).

Pierwszy rozdział pt. *Konjunktiv – Forschungsstand* (s. 6-74) traktuje o wybranych zagadnieniach na temat istoty trybu przypuszczającego (Konjunktivu) w języku niemieckim, przedstawionych i zinterpretowanych przez teoretyków w niemieckich i polskich opracowaniach lingwistycznych.

Ważna jest tu konstatacja, iż ten tryb czasownika ulega nadal ciągłym procesom językowym, a dotyczą one jego znaczenia i użycia oraz stanowią przedmiot teoretycznych rozważań i dyskusji, cechujących się różną oceną merytoryczną, niekiedy będących w sprzeczności albo pozostających bez konkretnych konkluzji (por. Helbig 2007: 140).

Doktorantka prezentuje obecny stan Konjunktivu na podstawie wybranych prac z punktu widzenia jego istoty i funkcjonowania (s. 6). Rozpoczyna od jego podziału zarówno w tradycyjnych, jak i w najnowszych gramatykach. Z jednej strony przedstawia go analogicznie do systemu trybu oznajmującego, wymieniając kolejno Konjunktiv Präsens, Präteritum, Perfekt, Plusquamperfekt, Futur I i Futur II, z drugiej zaś wskazuje na binarną klasyfikację, czyli Konjunktiv I i Konjunktiv II (s. 7). Ponadto uzupełnia powyższe kwestie możliwymi sposobami wypowiedzi w trybie oznajmującym, przypuszczającym i rozkazującym (por. tu tryby Modi, s. 8).

Tworzenie form Konjunktivu czasowników uzależnia się od kryteriów morfologicznych (s. 14 i nast.), a ich poszczególne paradygmaty warunkuje temporalny albo modalny system koniugacyjny (s. 23). Jednomyślności wśród lingwistów w powyższych kwestiach nie ma.

Rozpatrując funkcje Konjunktivu, Autorka odnosi się do rozróżnienia w jego zakresie znaczenia paradygmatycznego i syntagmatycznego (za Becher 1989:26), co aprobuje także Helbig (2007:142), potwierdzając, iż jego znaczenie wynika z określonych kontekstów syntaktycznych. Engel (1988:418 i nast.) podkreśla również występowanie Konjunktivu w kontekstach i jego tzw. główne i poboczne znaczenie. Inne ujęcie Konjunktivu przedstawia Zifonun (1997:1743 ff), gdy wszystkie funkcje przyporządkowuje kontekstom modalności i zależności. W dyskusjach lingwistycznych nie pominięto jednak kwestii modyfikacji tradycyjnego trójdzielnego podziału trybu: Realis – Potencialis – Irrealis.

Kolejnym rozpatrywanym zagadnieniem jest pytanie na temat czasowej wartości, inaczej czasowego charakteru Konjunktivu (s. 49 i nast.). Podobny problem dotyczy ilości czasów tegoż trybu (s. 52).

W końcowej części rozdziału nawiązuje się do aktualnych tendencji stosowania Konjunktivu w języku niemieckim, a w jego zakresie można wyróżnić cztery kierunki (s. 63). Charakterystyka powyższych zagadnień dowodzi, iż Autorka powołuje się na wyniki analiz wielu badaczy/lingwistów i na ich podstawie stara się przedstawić najważniejsze dokonania w formie zwięzłej treści popartej także przykładami.

W **drugim rozdziale** pt. *Ziel der Arbeit und Methode* (s. 75-134) rozpatruje się dylemat natury glottodydaktycznej, dotyczący zarówno przygotowania materiałów do nauki języka niemieckiego (podręczników), jak i stosowania metod nauczania i uczenia się trybu przypuszczającego. Wielość poglądów i interpretacji tegoż trybu sprawiają, iż powyższe kwestie komplikują się i wymagają wnikliwej analizy oraz teoretyczno-lingwistycznych uzasadnień i praktycznych opracowań gramatycznych. W tym rozdziale podejmuje Doktorantka próbę wypracowania metody przekazywania Konjunktivu polskim studentom germanistyki i lingwistyki stosowanej. Jest przekonana, i to słusznie, iż w tym celu należy poddać analizie oraz merytorycznej ocenie przydatność i efektywność stosowania dotychczasowych metod, a także podjąć wysiłki opracowania takiej koncepcji metodycznej, która uwzględni cele i warunki przyswajania języka niemieckiego na wymienionych kierunkach studiów (por. s. 78). Tu rozważa różne czynniki składające się na efektywność opanowania języka, a między innymi: przygotowanie bazy językowej, przebieg procesu glottodydaktycznego, refleksyjne wyjaśnianie reguł gramatycznych, interferencja języka ojczystego, wybór odpowiedniej metody nauczania, wiek uczących się, warunki nauki (s. 79 i nast.).

W zaproponowanej metodzie nauczania i uczenia się Konjunktivu uwzględnia się jego prezentowanie i przekazywanie w zdaniu pojedynczym i złożonym, a proces ten dokonuje się w dwóch etapach, tzn. jako forma odnosząca się do teraźniejszości i przyszłości i jako forma wyrażająca przeszłość (s. 93). Takie rozwiązanie poleca się również autorom podręczników do nauki języka niemieckiego.

Nie tylko dla autorów podręczników, lecz także dla nauczających i uczących się istotne jest zwrócenie uwagi na ujęcie konfrontatywne i kontrastywne form i ich znaczeń w języku niemieckim i polskim, co może ułatwić proces i przyswajania, i użycia. Z wymienionych dziesięciu zaleceń dydaktyczno-gramatycznych na szczególną uwagę zasługuje to, iż prezentowanie form gramatycznych nie powinno odbywać się w sposób preskryptywny lecz deskryptywny (por. s. 99).

W koncepcji, opracowanej na podstawie teoretycznych wywodów Konjunktivu polskich lingwistów (Łuszczak/Szulc/Wawrzyniak 1988:139), jako punkt wyjścia przyjmuje się temporalne określenie raz w kolejności: Konjunktiv Präsens, Präteritum, Perfekt, Plusquamperfekt, Futur I i Futur II, a drugi raz w dwóch sekwencjach: w zdaniu pojedynczym i złożonym (s. 101).

Doktorantka prezentuje formy i charakteryzuje kolejno funkcje Konjunktivu w zdaniu pojedynczym do wyrażenia teraźniejszości względnie przyszłości, zwracając uwagę na czynności nauczającego, odnoszące się do prawidłowego tworzenia form koniugacyjnych wybranych czasowników. Przytacza również jego funkcje w rodzajach zdań głównych, a także w różnych tekstach fachowych (s. 104 i nast.). Szczegółowo wyjaśnia tworzenie form Konjunktivu czasowników słabych, mocnych, mieszanych i posiłkowych (s. 107 i nast.).

Konjunktiv w zdaniu pojedynczym do wyrażenia przeszłości omawia na przykładzie czasów Perfekt i Plusquamperfekt, przytaczając jego użycie w zdaniach wyrażających życzenia, pytających, rozkazujących i innych formach (s. 119 i nast.). Uzupełniające informacje są cenne szczególnie dla przyswajających formy czasowników w trybie przypuszczającym.

Podobne rozwiązania gramatyczno-dydaktyczne stosuje Autorka w propozycjach przedstawienia i opanowywania Konjunktivu w zdaniach złożonych do wyrażenia teraźniejszości i przyszłości; tu podaje przykłady zdań okolicznikowych, przyzwalających, celowych, warunkowych, skutkowych, względnych i porównawczych (s. 123-126). Przykłady użycia Konjunktivu w zdaniach złożonych do wyrażenia przeszłości cechują się wskazówkami i zaleceniami dydaktycznymi, odnoszącymi się do nierealnych zdań warunkowych, skutkowych, przyzwalających, względnych i innych (s. 129-134).

Wszelkie przedstawione kwestie gramatyczne wynikają z teoretycznych rozważań cytowanych lingwistów, które w sposób nader szczegółowy i wnikliwy stara się Autorka zaprezentować, wyjaśnić i dostosować do rozpatrywanych w rozprawie problemów.

Zauważone niedociągnięcia i błędy w pracy

Nie mogę zaakceptować tłumaczenia dwóch terminów w polskiej wersji tematu pracy. Otóż *Vermittlung* przetłumaczono jako ujęcie, a *Konzept* jako perspektywa. *Vermittlung* cechuje się wieloznacznością w języku niemieckim (por. Duden. Deutsches Universal-wörterbuch 1983, 1369), lecz w odniesieniu do procesów komunikacyjnych i glottodydaktycznych *vermitteln*, czyli (**j-m**) **etw. v.** znaczy *etw. so darstellen, dass es j-d versteht, lernt o.ä – etw. an j-n weitergeben <Kenntnisse, Wissen v.>* (por. Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache 1993, 1055), i zawiera w sobie dwa składniki, a mianowicie przedstawianie i przekazywanie, z których drugi wskazuje na właściwość dynamiczną w procesie nauczania i uczenia się języka niemieckiego. Proponowany termin *ujęcie* ma wyraźnie charakter statyczny. Autorka nadaje temu terminowi w streszczeniu następującą – a jakże trafną – formę „... stanowi próbę ukazania zmodyfikowanego sposobu przekazania trybu przypuszczającego w języku niemieckim ...” (zob. s. 141 i 142).

Termin *Konzept* (od łacińskiego *concipere – wykladać co na piśmie, wyrażać podług oznaczonej formuły, określić pewną formułę, wyobrazić, pomyśleć*) w języku polskim zgodnie z prezentowaną treścią w drugim rozdziale nabiera znaczenia glottodydaktycznego, czyli tę część pracy można zatytułować jako *Projekt glottodydaktyczny*. Właściwsze sformułowanie to: *Eine glottodidaktische Konzeption*, czyli *Koncepcja glottodydaktyczna* (zob. Streszczenie: Opisana tu koncepcja ..., s. 141)

- Brak interpunkcji przed ... *sondern* (s. 4, 26, 78), ...ob. es (s. 27)
- ... –zum Nutzen ... (s. 3), (Vgl. Ziebart ..., s. 77, majuskuła), ... in dr eigenen ... (s. 80)
- Die Grammatiken diskutieren ... (s. 51)
- Cytat przypisany: Szczodrowski 2009:17 zawiera błąd, a ponadto nie jest jego autorem
- Błąd logiczny ... czynnego użycia Konjunktivu ... (s. 141); każde użycie ma charakter czynny, a w ramach jego zakresu rozróżnia się receptywne i produktywne użycie
- Stosowanie zwrotu ... w oparciu o ... (S. 143) w konstrukcjach syntaktycznych jest dyskusyjne; poleca się zwrot: *opierając się na ...* lub *biorąc za podstawę ... na podstawie*.

Uwaga ogólna

Dostrzegam wkład osobisty Autorki w przygotowaniu glottodydaktycznej koncepcji oraz przykładów ćwiczeń w celu nabycia umiejętności stosowania Konjunktivu (por. aneks, s. 155-159), co utwierdza mnie w przekonaniu do podjęcia pozytywnej oceny recenzowanej rozprawy.

Niniejszym stwierdzam, że przedłożona rozprawa doktorska **mgr Joanny Skrzyszewskiej** spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65/2003, poz. 595, z późn. zm.) i tym samym uzasadnia wniosek o dopuszczenie Jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego i do publicznej obrony.

Gdańsk, 2019-04-08

